

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-86>

УДК 330.3:338

ДЕРЖАВА В МЕХАНІЗМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

THE STATE IN THE MECHANISM OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Єрешко Юлія Олександрівна
кандидат економічних наук, доцент,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9161-8820>

Yereshko Julia
National Technical University of Ukraine
"Kyiv Polytechnic Institute"

Стаття присвячена дослідженню ролі держави в механізмі сталого розвитку, що дозволило уявити концепцію інноваційної політики, що відповідатиме його засадам. Для обґрунтування теоретико-методологічних засад інноваційної політики держави було досліджене її місце в механізмі сталого розвитку економіки. Визначено, що до сьогодні не існує законодавчого визначення і практичного плану реалізації: було здійснено декілька спроб формулювання і затвердження на законодавчому рівні «Концепції сталого розвитку України», водночас, ці спроби залишились лише у вигляді законопроектів. Офіційного місця в механізмі сталого розвитку нашої державі не передбачено, можемо лише висувати припущення про її роль і напрямки, важелі і способи впливу. За основу прийнято людиноцентричну парадигму сталого розвитку і спроектовано державу, як економічного агента в її імплементації. Роль держави при цьому виявляється у трьох ключових напрямках забезпечення механізму сталого розвитку в межах державної інноваційної політики: нейтралізації загроз, стимулюванні людського і інноваційного розвитку та гарантуванні дотримання національних економічних інтересів. Разом з тим, вважаємо, що політика втручання матиме характеристики інноваційності лише в разі застосування ліберальних регулюючих інструментів.

Ключові слова: сталий розвиток, інновації, інноваційна політика, технологічна трансформація.

Статья посвящена исследованию роли государства в механизме устойчивого развития, что позволило представить концепцию инновационной политики, которая будет соответствовать его принципам. Для обоснования теоретико-методологических основ инновационной политики государства было исследовано ее место в механизме устойчивого развития экономики. Определено, что до сих пор не существует законодательного определения и практического плана реализации: было совершено несколько попыток формулирования и утверждения на законодательном уровне «Концепции устойчивого развития Украины», в то же время, эти попытки остались только в виде законопроектов. Официального места в механизме устойчивого развития нашему государству не предусмотрено, можем лишь выдвигать предположения о его роли и направлении, рычаги и способы воздействия. За основу принято человекоцентрическую парадигму устойчивого развития и спроектировано государство, как экономического агента в его имплементации. Роль государства при этом проявляется в трех ключевых направлениях обеспечения механизма устойчивого развития в рамках государственной инновационной политики: нейтрализации угроз, стимулировании человеческого и инновационного развития и обеспечении соблюдения национальных экономических интересов. Вместе с тем, считаем, что политика вмешательства будет иметь характеристики инновационности только в случае применения либеральных регулирующих инструментов.

Ключевые слова: устойчивое развитие, инновации, инновационная политика, технологическая трансформация.

It was determined that the structural crisis of the economy can be overcome by introducing new technologies that create new production opportunities, the assimilation of which provides a breakthrough in improving its efficiency and the transition to a new stage of growth. Solving the problems of economic stabilization and sustainable development of Ukraine is directly related to the formation of active innovation, as well as development and implementation of innovation strategies at the macroeconomic level and at the level of individual businesses. At the same time, today there is no unified paradigm of innovation policy, legal framework, which makes its practical implementation

impossible. The aim of the article is to study the role of the state in the mechanism of sustainable development, which will allow to imagine the concept of innovation policy that will meet its principles. To substantiate the theoretical and methodological foundations of innovation policy of the state, its place in the mechanism of sustainable economic development was studied. It was determined that today there is no legislative definition and practical implementation plan: in the period 2001–2012, several attempts were made to formulate and approve at the legislative level the "Concept of Sustainable Development of Ukraine", while these attempts remained only in the form of bills. Our country remains only a nominal signatory to the conventions and is, in fact, away from global stabilization and transformation processes, and public policy, at least officially, is not based on non-existent legislative concepts. Hence, the official place in the mechanism of sustainable development of our state is not provided, we can only make assumptions about its role and directions, levers and ways of influence. As a basis, we propose to adopt a human-centric paradigm of sustainable development and introduce the state as an economic agent in its implementation. The role of the state is manifested in three key areas of ensuring the mechanism of sustainable development within the state innovation policy: neutralization of threats, stimulation of human and innovative development and ensuring compliance with national economic interests. At the same time, we believe that the policy of intervention will be characterized as innovative only using liberal regulatory instruments.

Keywords: sustainable development, innovations, innovation policy, technological transformation.

Постановка проблеми. За відсутності інноваційної і структурної політики держави, технологічні зрушення в національній економіці мають явно виражений регресивний характер, що проявляється в жвавій деградації її технологічної структури, насамперед сучасних виробництв. Більшість виробництв готової продукції, які замикають відтворювальний контур сучасного технологічного укладу згорнуто. Структурну кризу економіки можна подолати шляхом впровадження нових технологій, які створюють нові виробничі можливості, засвоєння яких забезпечує прорив у підвищенні її ефективності та переход до нового етапу зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Роль держави в трансформаційній економіці є об'єктом досліджень ряду зарубіжних зарубіжних і вітчизняних економістів: Дж. Стігліц, Дж. Сакс, Г. Чесбра, М. Згуровський, Г. Яловий, В. Белоусова, В. Черковца, А. Чухно, В. Геєць, В. Соловйов, Л. Федулова. Останні події та ситуація, яка склалася, вимагають конкретизувати дослідження, спрямувати їх у сферу інноваційності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Відомо, що на долю науково-технічного прогресу в сучасних умовах приходить переважна частина збільшення національного доходу, деградація науково-технічного потенціалу держави проводить до необоротного втрачання можливостей майбутнього соціально-економічного розвитку. Подальше падіння конкурентоспроможності національної економіки визначається типом її інноваційної політики: за всіма показниками інноваційної активності вона суттєво відстає від розвинутих країн. При цьому деградація науково-технічного потенціалу держави продовжується, про це свідчить зменшення вар-

тості функціонування наукових досліджень і розробок та погіршення їх результативності.

Постановка завдання. Розв'язання проблем економічної стабілізації та забезпечення сталого розвитку України безпосередньо пов'язано з формуванням активної інноваційної діяльності, розробкою та реалізацією інноваційних стратегій як на макроекономічному рівні, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання. Разом з тим, сьогодні відсутня уніфікована парадигма інноваційної політики, законодавча база, що унеможлиблює її практичну імплементацію. Метою статті є дослідження ролі держави в механізмі сталого розвитку, що дозволить уявити концепцію інноваційної політики, що відповідатиме його засадам.

Витрати підприємств України за даними Держкомстату України на технологічні інновації в 2019 р. зросли на 16,4 % до 14,2 млрд. грн. (проти 12,2 млрд. грн. в 2018 р.). Питома вага засобів на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення зросла до 71,6%, але витрати на внутрішні та зовнішні науководослідні роботи зменшились з 26,3% у 2018 р. до 20,5% у 2019 р, як і в попередні роки вельми незначна вага засобів (0,3%) витрачається на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій). За даними Держстату України, у 2019 р. частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств знизилась порівняно з 2018 р., хоча кількість інноваційно активних промислових підприємств зросла з 777 од. у 2018 р. до 782 од. у 2019 р. Здійснювали інноваційну діяльність 13,8 % загальної кількості промислових підприємств у 2019 р. проти 15,6% у 2018 р., більшість з яких витрачали кошти на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. Основним джерелом фінансування інновацій у 2019 р. зали-

шаються власні кошти підприємств – 87,7% загального обсягу фінансування інновації [1].

Обсяг реалізованої інноваційної продукції у 2019 р. порівняно з 2018 р. зріс на 27,4% у результаті, зокрема, росту кількості впроваджених нових технологічних процесів та кількості придбаних і впроваджених передових технологій. Однак кількість впроваджених інноваційних видів продукції зменшилася. Водночас, проаналізувати показники експортної діяльності наукоємного сегменту не видається можливим, адже внаслідок критичного зниження кількості підприємств-експортерів, а також, закону України про «Про державну статистику», що забороняє поширення статистичної інформації «на підставі якої можна визначити конфіденційну статистичну інформацію щодо конкретного респондента», Держстат перестав оприлюднювати дані, починаючи з 2018 року [2].

Фінансування НДР економічних суб'єктів у 2019 році забезпечувалось за рахунок: бюджетних коштів – 38,97%; власних коштів – 9,99%; іноземних джерел – 22,35% [1]. До того ж треба взяти до уваги, що питома вага держави в наукових розробках у розвинутих країнах 50 років назад була 40%, а сьогодні – наприклад у США – 10%, при цьому 90% НДКР фінансують компанії. В Японії ця вага вище – 18%, в Німеччині та Великобританії – близько 30% [3]. Така різниця виникає тому, що інноваційний розвиток – це тривалий історичний та багатоступінчастий процес, а держави проходять через визначні етапи. У зв'язку з цим необхідно усвідомлювати, на якому етапі знаходиться Україна. Неможна розглядати інноваційний процес тільки через призму конкретних інноваційних процесів і окремих підприємств. Інноваційний розвиток глобалізований порівняно давно, як з точки зору наукової і технологічної трансформації, так і у його фінансуванні.

Основними напрямками інноваційної політики сталого економічного розвитку є:

- створення умов для зростання ринкового попиту інновацій;
- сприяння розвитку конкурентного середовища;
- надання пріоритетної підтримки розвитку науки і освіти;
- забезпечення захисту інтелектуальної власності;
- забезпечення поліпшення якості робочої сили та випереджаючого зростання її вартості;
- забезпечення базової економічної безпеки всієї сукупності економічних агентів;

– підтримка використання відновлювальних ресурсів.

Для обґрунтування теоретико-методологічних засад інноваційної політики держави, необхідно дослідити її місце в механізмі сталого розвитку економіки. З 1992 року Україною, в результаті підтримки ряду міжнародних конвенцій: «Повістка дня на XXI століття» (Ріо-де-Жанейро, 1992), «Декларація Тисячоліття ООН» (2000), «Йоханесбургська декларація» та «План реалізації рішень Всесвітнього саміту ООН зі сталого розвитку» (Йоганнесбург, 2002 рік), «Майбутнє, якого ми прагнемо» (Ріо-де-Жанейро, 2012), прийнято курс на задоволення умовам сталого розвитку. Разом з тим, до сьогодні не існує законодавчого визначення і практичного плану реалізації. З у період 2001-2012 роки було здійснено декілька спроб формулювання і затвердження на законодавчому рівні «Концепції сталого розвитку України», водночас, ці спроби залишились лише у вигляді законопроектів: № 3234 від 25.04.2001 «Проект Закону про Концепцію сталого розвитку України»; № 3234-1 від 19.12.2001 «Проект Закону про Концепцію переходу України до сталого розвитку»; № 5749 від 02.07.2004 «Проект Постанови про Концепцію переходу України до сталого розвитку»; «Проект Концепції переходу України до сталого розвитку», який був розроблений НАН України та направлений до Кабінету Міністрів України у 2012 році. У 2003 році Кабінетом Міністрів України з метою виконання домовленостей у рамках підсумкових документів, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002 рік) було затверджено Комплексну програму реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003–2015 роки (Постанова від 26 квітня 2003 р. № 634), а її реалізацію було встановлено одним із пріоритетних напрямів діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади. Проте, у 2011 році Постановою Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 704 зазначену вище Комплексну програму було закрито [5].

2019 року видано Указ Президента «Про цілі сталого розвитку оригінальні методичні положення та пропозиції використано у практичній діяльності України на період до 2030», яким проголошено описані вже «17 цілей сталого розвитку ООН», цілями сталого розвитку України і наголошено на тому, що вони є «орієнтирами для розроблення проектів прогнозних і програмних документів, проектів норма-

тивно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України», а Національній академії наук України і аналогічним інституціям «рекомендовано враховувати Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року під час визначення напрямів наукових досліджень» [6]. Таким чином, наша країна до сьогодні залишається лише номінальним підписантом конвенцій, по суті, перебуваючи осторонь глобальних стабілізаційних трансформаційних процесів, а державна політика, принаймні офіційно, не спирається на неіснуючі законодавчо-врегульовані концепції.

Звідси, офіційного місця в механізмі сталого розвитку нашій державі не передбачено, можемо лише висувати припущення про її роль і напрямки, важелі і способи впливу. Як основу пропонуємо прийняти людиноцентричну парадигму сталого розвитку і спроектувати державу, як економічного агента в її імплементації (рис. 1). Роль держави при цьому виявляється у трьох ключових напрямках забезпечення механізму сталого розвитку в межах державної інноваційної політики: нейтралізації загроз, стимулюванні людського і інноваційного розвитку та гарантуванні дотримання національних економічних інтересів.

Наріжність фінансування інновацій обумовлена тим, що за статистикою кожна десята інновація надає користь і окупає решту дев'яти безприбуткових технічних проектів. Разом з тим, інвестиції в інновації можливі тільки при значно високому рівні економічного розвитку і безпосередньо орієнтуються на досягнення для забезпечення розвитку науки і техніки, що надає можливість для здешевлення основного капіталу і зменшення витрат по окремих елементах виробництва товару.

Це відома модель теорії інвестиційного процесу, за якою, інвестиції, з одного боку, є чинником протистояння ринку до виробника, який постійно тисне на нього, а з другого – засобом, що стимулює інноваційну діяльність. Крім того, інновації та інвестиції завжди нівелюють дію законів спаду будь-яких виробничих факторів, а також вирішують постійно зростаючу проблему обмеженості фінансових, матеріальних і трудових ресурсів. Накопичення грошей з метою промислового інвестування, визначається як результат конкурентних переваг, які надають можливість впровадження нової техніки для забезпечення найбільшого доходу.

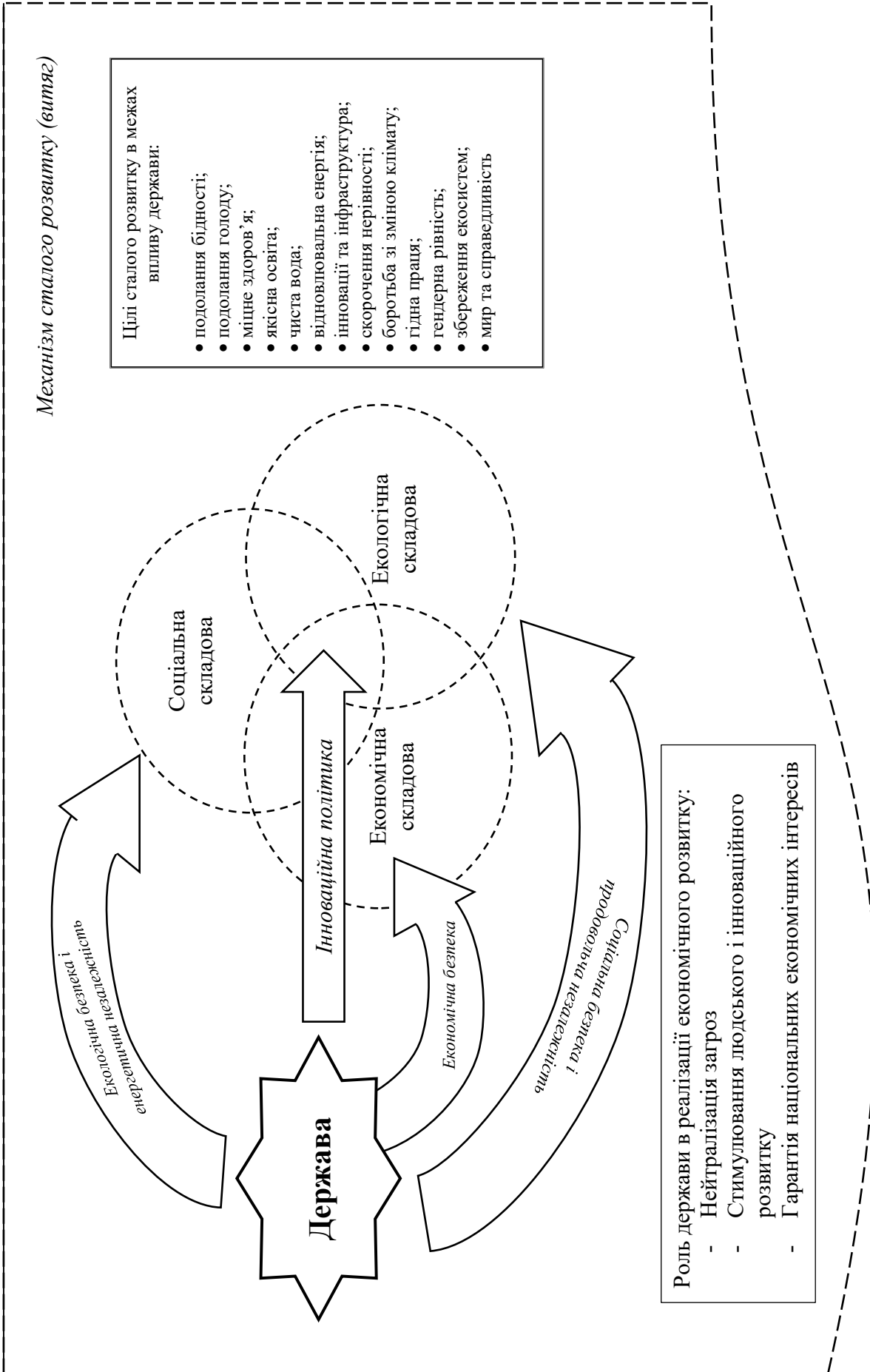
Макроекономічні показники за роки функціонування ринкової економіки України свідчать про кризу в інноваційній сфері. Так, фінансування науки за останні 20 років неухильно зменшувалося. Витрати на наукові дослідження та сприяння НТП в Україні за останні роки склали не більше 0,5% ВВП в той час, як в США – 2,8%, Швеції – 3,3%, Швейцарії – 3,3%, Німеччині – 3,1%, Франції – 2,2%, Кореї – 4,5%, а по затратах на науку на душу населення ми поступаємося світовим лідерам в десятки разів. Якщо в 2000 р. за цим показником Україна знаходилась на рівні зіставлення з провідними країнами ОЕСР, то, сьогодні вона ближче до групи країн з низьким науковим потенціалом: до прикладу, Кенії (з показником – 0,8%), Молдови (0,3%), Тунісу (0,6%), Танзанії (0,5%) та ін. [3].

Отже, забезпечення конкурентоспроможності через інновації має стати метою національної економічної політики. Такий розвиток економіки має базуватися на визначенні довгострокових пріоритетів, які обумовлюють орієнтацію національної економіки на визначення раціональної організації й оптимальної структури, що сприятиме досягненню найбільш можливих темпів економічного зростання. У стратегічному контексті істотне підвищення конкурентоспроможності підприємств України можливо лише за рахунок їх інноваційної модернізації та розширення участі у зовнішньоекономічній діяльності на основі технологічних, а не цінових конкурентних переваг.

Інвестиційний клімат держави, в тому числі і для фінансування інновацій, залишається несприятливим. Макроекономічні показники свідчать, що економічне зростання в Україні виявляється проблемним, тому що не поліпшується економічна система. Економіка України в довгостроковому періоді не готова до зростання і не може забезпечити її стійкість. Таким чином, наукові дослідження щодо використання інвестицій в інноваційній діяльності є на сьогодні достатньо актуальними.

Інноваційна політика є потужним інструментом, за допомогою якого держава може подолати економічну кризу, забезпечити її структурну перебудову та постійно насичувати внутрішній, а потім і зовнішній ринки різноманітною конкурентоздатною продукцією. Остання може бути визначена і як єдина і нерозривна система економічних відносин, яка забезпечує на основі послідовного генерування та втілення досягнень НТП передумови сталого та високо конкурентного функціону-

Рис. 1. Держава в механізмі сталого розвитку

Джерело: розроблено автором

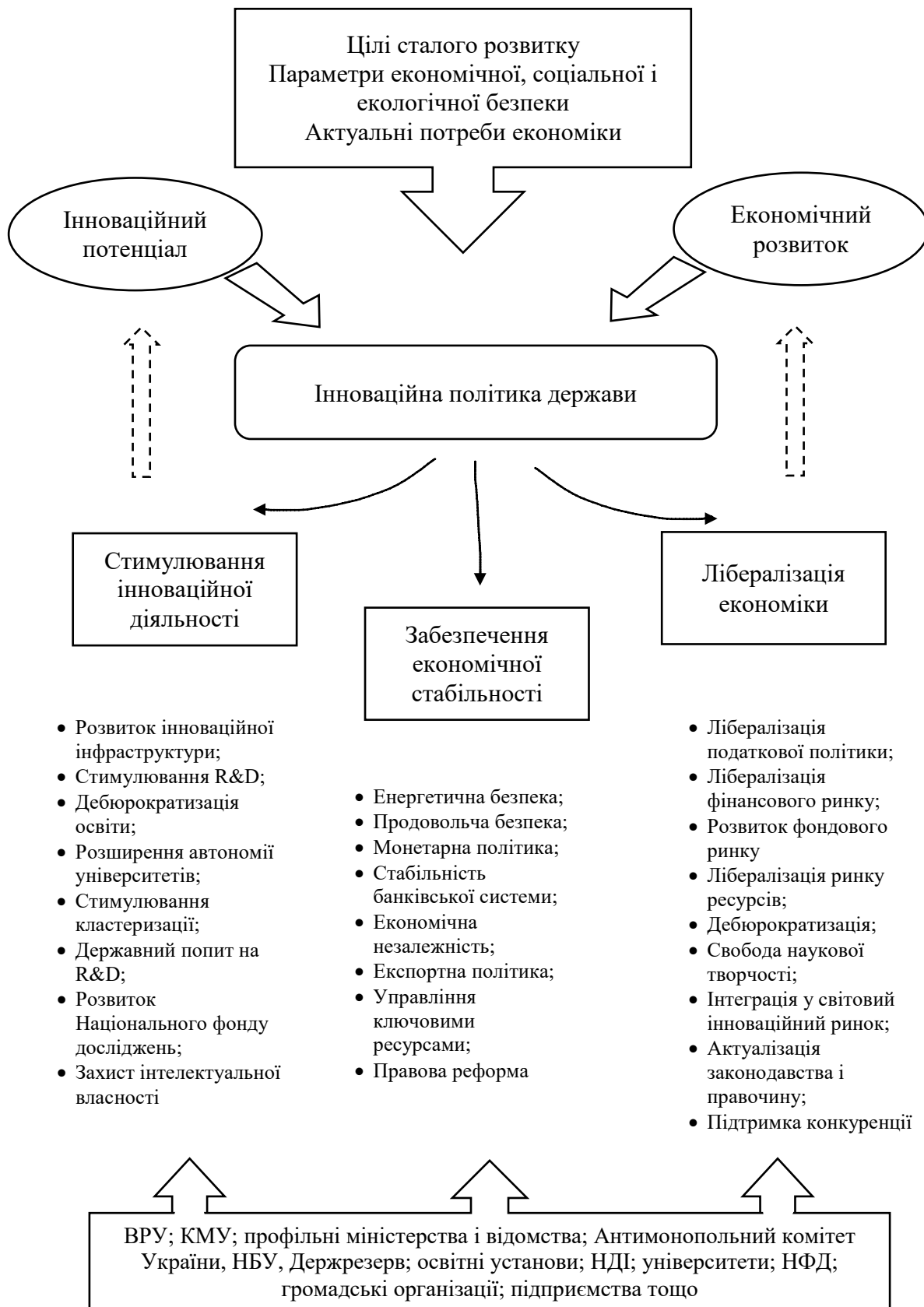

Рис. 2. Парадигма інноваційної політики держави в концепції сталого розвитку

Джерело: розроблено автором

вання національного господарського комплексу. Її задача – пронизати інноваційними процесами усі галузі та сфери економіки, зробити усі суб'єкти господарювання інноваційно-генеруючими та інноваційно-сприйнятливими. Для цього в рамках інноваційної політики треба розробляти галузеві інноваційні проекти та цільові програми, які узгоджені по ресурсах виконавцям та строкам їх здійснення і які забезпечують ефективні рішення задач по освоєнню і розповсюдженню нових видів продукції і технологій.

Водночас, інноваційна політика не виявиться дієвою в умовах економічної, соціальної та екологічної небезпеки. Тому, інноваційна модель розширеного відтворення можлива лише в разі задоволення умовам сталого розвитку, і навпаки, економічна, екологічна і соціальна безпека є основою проліферації і ентропії інновацій. Основою їх забезпечення є ряд інституцій, використовуваних державою в рамках реалізації політики, окрім профільних міністерств та відомств, до прикладу: Національний банк України, Державне агентство резерву України, Антимонопольний комітет України та ін. (рис. 2).

Разом з тим, вважаємо, що політика втручання, матиме характеристику інноваційності лише в разі застосування ліберальних регулюючих інструментів. До прикладу, в разі виникнення соціально-економічної загрози внаслідок зростання цін на основні продовольчі товари є два основних шляхи регулювання: командно-адміністративний – встановлення державою мінімальних/максимальних цін, регулювання маржі, доданої вартості тощо і ліберальний – створення цінової конкуренції, демпінгування за рахунок реалізації товарів державного резерву. Практика доводить, що за відсутності катастрофічних загроз національній безпеці, другий метод в переважній більшості є дієвішим. Ми погоджуємося з думкою авторів [7], про те, що Державне агентство резерву України є якщо не запорукою, то безумовно ключовим інструментом у досяг-

ненні «економічної незалежності, енергетичної, продовольчої та екологічної безпеки».

Серед головних факторів, які впливають на темпи і зміст інноваційної політики треба виділити: а) ринковий попит на інновації; б) наявність інноваційного потенціалу; в) наявність ефективних механізмів комерціалізації розробок і результатів інтелектуальної діяльності; г) інноваційну інфраструктуру [4, с. 115].

Для визначення впливу інноваційної політики на зростання економіки потрібні відповідні макроекономічні умови. Вони включають нормалізацію системи грошового обороту та формування механізмів кредитування виробничої діяльності; зниження банківських відсотків рефінансування та розгортання інститутів довгострокового фінансування інвестицій в розвиток виробничої сфери, знижування оподаткування виробничої і інвестиційної діяльності, виправлення цінових диспропорцій, захист внутрішнього ринку від несумлінної конкуренції імпортерів.

Висновки. Стимулювання інвестиційної діяльності багато у чому визначає успіх економічного розвитку інноваційної діяльності. Безумовно, що реалізація інноваційної політики не можлива без масштабних інвестицій, які повинні забезпечити якість життя та конкурентоспроможність національної економіки на світових ринках.

Крім того, загальновідомими є суто фінансові причини незначних обсягів інвестицій в інновації, пов'язані з економічною і політичною нестабільністю, законодавчими недоліками, занадто великим податковим навантаженням, картельною монополізацією економіки тощо. Таким чином, доведена нами вище доцільність впровадження інноваційної моделі економічного розвитку України, що має бути адекватною національним умовам, а також розробка комплексу стимулювання інноваційно-інвестиційного процесу з точки зору венчурного інвестування та сек'юритизації виокреслюють напрямок подальших досліджень і наукових розробок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наукова та інноваційна діяльність України 2020. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_nauka_2019.pdf
2. Писаренко Т.В., Кваша Т.К., Рожкова Л.В., Коваленко О.В. Інноваційна діяльність в Україні у 2019 році : науково-аналітична доповідь. Київ : УкрІНТЕІ, 2020. 45 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/2020/08/za-2019-1-1.pdf>
3. Global Innovation Index. Report 2020. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf
4. Гальчинський А., Геєць В., Семиноженко В. Україна: наука та інноваційний розвиток. Київ : Оранта, 1997. С. 66.

5. «Проекты концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування» : Аналітична записка Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/proekti-koncepcii-stalogo-rozvitku-ukraini-mozhlyvist-ikh>
6. Президент України. Офіційне інтернет-представництво. Указ Президента № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
7. Шліхта В.М., Ізотенко О.І. Державний резерв – запорука економічної незалежності, енергетичної, продовольчої та екологічної безпеки України. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 7. С. 121.

REFERENCES:

1. Naukova ta innovatsijna dialnist Ukarainy 2020. Statystychnyj zbirnyk. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/09/zb_nauka_2019.pdf
2. Pysarenko T.V., Kvasha T.K., Rozhkova L.V., Kovalenko O.V. (2020). Innovatsijna dialnist v Ukraini u 2019 rotsi: naukovo-analitychna dopovid. Kyiv: UkrNTEI, 45 p. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/2020/08/za-2019-1-1.pdf>
3. Global Innovation Index. Report 2020. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf
4. Halchynskij A., Hejets V., Semynozhenko V. (1997). Ukraina: nauka ta innovatsijnyj rozvytok. Kyiv: Oranta.
5. «Proekty kontseptsii staloho rozvytku Ukrainy: mozhlyvist jich vdoskonalennia ta zastosuvannia». Analitychna zapyska. Natsionalnyj instytut stratehichnyh doslidzhen. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/proekti-koncepcii-stalogo-rozvitku-ukraini-mozhlyvist-ikh>
6. Prezydent Ukrainy. Ofitsijne internet-predstavnytstvo. Ukaz Prezydenta № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
7. Shlichhta V.M., Izotenko O.I. (2011). Derzhavnyj rezerv – zaporuka ekonomichnoi nezalezhnosti, energetychnoi, prodovolchoi ta ekologichnoi bezpeky Ukrainy. *Aktualni problemy ekonomiky*, (7), 121.